

Др Снежана М. Вукадиновић

БЕБЕ АЛИ ХЕРОЈИ: СЛУЧАЈ ХЕРАКЛА И МАРКА КРАЉЕВИЋА¹

Божанско, вилинско и змајско порекло митско-епских јунака је чињеница са којом се сваког часа сусрећемо како у грчкој тако и у словенској митологији. Чин рођења античког хероја Херакла и средњовековног српског јунака-витеза Марка Краљевића има врло сличну структуру. Њихово рођење део је божанске промисли сачувано у матрици колективне свести. Хераклово рођење је последица Зевсовог последњег греха са смртном женом и као такво наговештава почетак херојског доба али и његову коначност, тј. промену. Неке народне песме указују на то да је Марка Краљевића родила вила. Аутор рада истражује на корпусу античких извора о Хераклу и одабраних епских песама и легенди о Марку Краљевићу структуру чина зачећа, рођења и добијања имена два јунака.

Кључне речи: Херакле, Зевс, Хера, Марко Краљевић, вила.

Херој, та реч изазива универзални акорд који нас наводи на мисао о изузетним и пантемпоралним причама или делима која далеко надмашују сваки колективни подвиг. Старим Грцима и многим другим културама било је важно рођење ових хероја. У грчкој митологији, изворишту европске традиције рођење хероја их често, чак и пре рођења, одваја од обичних смртника. Рођење је први од многих великих догађаја у људском животу; то је долазак у свет који са собом носи свест о коначности. За бебе хероје, тај долазак мора бити тако посебан као и њихови животи.

Легенда каже да је најславнији грчки јунак Херакле био син врховног бога Зевса и Амфитрионове супруге Алкмене (СРЕЛОВИЋ – ЦЕРМАНОВИЋ 1987: 19–20). Хераклово рођење, које је последица Зевсовог последњег греха са смртницом наговестило је почетак херојског доба или пак његов крај.

---

¹ Овај рад део је Републичког пројекта *Војвођански џросџор у конџексџу европске исџорије*. Број пројекта: ON17700. Рад је изложен на XIII Међународној конференцији, српски језик, књижевност, уметност, тема скупа: БЕБЕ, Крагујевац, ФИЛУМ, 26–27. октобар 2018.

Хераклово рођење је смештамо у митско време медитеранских племена на Пелопонезу. Његово рођење предходило је низ страдања и ратних сукоба. Мирис хаоса и истребљења је био толико присутан да су сви очекивали неко чудо. Наиме, после губитка многобројних синова (било их је девет), Електрион је верио своју ћерку Алкмену са Амфитрионом, сином свога брата Алкеја. О свему томе сведочи *Хераклов μῦθος* (Ἀσπὶς Ἡρακλέους), наративна песма од 450 хексаметара, која се приписује Хесиоду (8. век пре нове ере).

ἢ οἴη προλιποῦσα δόμους καὶ πατρίδα γαῖαν
 ἤλυθεν ἐς Θήβας μετ' ἀρήιον Ἀμφιτρώνα
 Ἀλκμήνη, θυγάτηρ λαοσσόου Ἡλεκτρώωνος:
 ἦ ῥα γυναικῶν φύλον ἐκαίνυτο θηλυτεράων
 εἶδεῖ τε μεγέθει τε: νόον γε μὲν οὐ τις ἔριζε
 τάων, ἃς θνηταὶ θνητοῖς τέκον εὐνηθεῖσαι.
 τῆς καὶ ἀπὸ κρήθεν βλεφάρων τ' ἄπο κυναεάων
 τοῖον ἄθηθ' οἶόν τε πολυχρύσου Ἀφροδίτης.
 ἦ δὲ καὶ ὡς κατὰ θυμὸν ἔδον τίεσκεν ἀκοίτην,
 ὡς οὐ πῶ τις ἔτισε γυναικῶν θηλυτεράων:
 ἦ μὲν οἱ πατέρ' ἐσθλὸν ἀπέκτανε ἴφι δαμάσσας,
 χωσάμενος περὶ βουσί: λιπὼν δ' ὄ γε πατρίδα γαῖαν
 ἐς Θήβας ἰκέτευσε φερεσσακέας Καδμείους.
 ἔνθ' ὄ γε δώματ' ἔναιε σὺν αἰδοίῃ παρακοίτι
 νόσφιν ἄτερ φιλότητος ἐφιμέρου, οὐδέ οἱ ἦεν
 πρὶν λεχέων ἐπιβῆναι εὐσφύρου Ἡλεκτρώωνης,
 πρὶν γε φόνον τίσαιτο κασιγνήτων μεγαθύμων
 ἥς ἀλόχου, μαλερῶ δὲ καταφλέξει πυρὶ κόμας
 ἀνδρῶν ἠρώων Ταφίων ἰδὲ Τηλεβοάων.
 τῶς γάρ οἱ διέκειτο, θεοὶ δ' ἐπὶ μάρτυροι ἦσαν:
 τῶν ὄ γ' ὀπίζετο μῆνιν, ἐπείγετο δ' ὄττι τάχιστα
 ἐκτελέσαι μέγα ἔργον, ὃ οἱ Διόθεν θέμις ἦεν.
 τῶ δ' ἅμα ἰέμενοι πολέμοιό τε φυλόπιδός τε
 Βοιωτοὶ πλήξιπποι, ὑπὲρ σακέων πνείνοντες,
 Λοκροὶ τ' ἀγγέμαχοι καὶ Φωκῆες μεγάθυμοι
 ἔσποντ': ἦρχε δὲ τοῖσιν ἐὺς πάϊς Ἀλκαίοιο
 κυδιῶν λαοῖσι. πατήρ δ' ἀνδρῶν τε θεῶν τε
 ἄλλην μῆτιν ὑφαίνει μετὰ φρεσίν, ὡς ῥα θεοῖσιν
 ἀνδράσι τ' ἀλφηστῆσιν ἀρής ἀλκτῆρα φυτεύσαι.
 ὄρτο δ' ἀπ' Οὐλύμποιο δόλον φρεσὶ βυσσοδομεύων,
 ἰμείρων φιλότητος εὐζώνοιο γυναικός,
 ἐννύχιος: τάχα δ' ἴξε Τυφαόνιον: τόθεν αὖτις
 Φίκιον ἀκρότατον προσεβήσατο μητίετα Ζεὺς.
 ἔνθα καθεζόμενος φρεσὶ μῆδετο θέσκελα ἔργα:
 αὐτῇ μὲν γὰρ νυκτὶ τανυσφύρου Ἡλεκτρώωνης
 εὐνῇ καὶ φιλότητι μίγη, τέλεσεν δ' ἄρ' ἐέλωρ:
 αὐτῇ δ' Ἀμφιτρώων λαοσσόος, ἀγλαὸς ἦρως,
 ἐκτελέσας μέγα ἔργον ἀφίκετο ὄνδε δόμονδε.

(Hes. *Sh.* 1–38)

Или попут оне која је напустила свој дом и земљу и дошла у Тебу, пратећи ратоборног Амфитриона, Алкмене, ћерке Електриона, вође људи. Она је превазишла женски род по лепоти и висини, а по мудрости се ниједна од оних чији су родитељи смртници са њом нису могли мерити. Њено лице и очи црне, очараваху као да су потекле од саме златне Афродите. А у свом срцу је толико поштовала мужа свог, као ниједна жена пре ње. Тај њен муж, љут због волова, убио је њеног племенитог оца, те због тога напустио своју земљу и дошао у Тебу где је постао заклетни Кадмов ратник. Ту је таворио са својом скромном женом, лишен радости љубави; нити је могао прићи лепонојој ћерци Електрионовој пре него освети смрт њене највољеније браће и до темеља спали села јунака, Тафшана и Телебојаца, јер на ту се дужност обавезао, а богови сведочише томе. А он се плашише њиховог гнева и журише да обави тај велики задатак на који га је Зевс обавезао. Са њим пођоше беоћански коњаници, чији се дах повијао изнад њихових штитова, као и Локрани, страшни у борби прса у прса, а са њима и Фокиђани, увек рата гладни. И племенити син Алкеја их поведе, радујући се тој својој улози. Али отац људи и богова, у срцу свом сковаше нову сплетку, решен да створи оног ко ће и људе смртне и богове бранити од уништења. У тамној ноћи, он се вину са Олимпа, носећи превару у свом срцу и чежњу за љубављу неокаљане деве. Брзо он стиже до Тифаониа, а одатле опет, лукави Зевс, пође даље и ступи на сам врх Фикион где седе и настави да смишља чудесне ствари у свом срцу. Тако, у једној ноћи, Зевс поделио кревет и љубав са лепоногом ћерком Електрионом и задовољи страст; а исте ноћи, Амфитрион, вођа људи, херој славни, врати се свом дому, по окончању свог великог задатка.²

Амфитрион несрећним случајем убија краља Електриона и са својом вереницом бежи у Тебу. Са њом још није остварио брачни однос, јер је морао свечано да обећа да јој се неће приближити све док не буде осветио њену браћу; отуда се у Теби припрема за осветнички поход. Док је ратовао са краљем непријатељског народа Птерелајом, Зевс се у лику Амфитриона приближио Алкмени, доносећи јој као залог победе златни пехар, па је код љупке девице, како кажу каснији песници, провео три ноћи, јер је сунце у његовом кретању зауставио за један дан. Биле су то ноћи најстрасније љубави где су Зевс и Алкмена уживали у даровима све злаћане Афродите (δωροισι πολυχρύσου Ἀφροδίτης) како каже Хесиод. Али те исте, дуге ноћи стиже и победнички расположен Амфитрион жељан Алкменине љубави (Вукадиновић 2014: 135–150). Затим долази време када плод божанског и људског загрљаја³ треба да дође на свет и Зевс најављује боговима свога сина као будућег најмоћнијег владара. Та вест је сачувана код Хомера:

² Превела: Снежана Вукадиновић

³ Мешање божанског и људског очинства садржи и мит о рођењу Тезеја, чију је мајку Етру, која је била Посејдонова љубавница, једне ноћи обљубио Посејдон и опијени бездетни краљ Атине Егеј. Дечак је тајно подигнут, не знајући у почетку ко му је отац. Види: *Apd. Bibl.*, III, 16,1.

ἤματι τῷ ὄτ' ἔμελλε βίην Ἡρακληεῖν
 Ἀλκμήνῃ τέξεσθαι εὐστεφάνῳ ἐνὶ Θήβῃ.
 ἦτοι ὁ γ' εὐχόμενος μετέφη πάντεσσι θεοῖσι:
 'κέκλυτέ μευ πάντες τε θεοὶ πᾶσαι τε θέαιναι,
 ὄφρ' εἴπω τά με θυμὸς ἐνὶ στήθεσσι βλάπτει.
 σήμερον ἄνδρα φάωσ δὲ μογοστόκος Εἰλείθυια
 ἐκφανεῖ, ὃς πάντεσσι περικτιόνεσσι βλάπτει,
 τῶν ἀνδρῶν γενεῆς οἱ θ' αἵματος ἐξ ἐμεῦ εἰσὶ. (Hom. II. 19, 98–105)

Онога дана кад хтеде Херакла јакога сина
 родит' Алкмена у Теби, у граду бедема тврдих.
 Дичећ' се Диве ово проговори бозима свима:
 „Чујте ме, богови сви, и све ме, богиње, чујте,
 да вам искажем на што у грудима срце ме гони:
 Данас Илителија⁴ муке што даје човека на свет
 донеће, који ће свима завладати суседним људима,
 биће од племена оног што моје су крви потомци.“⁵

Међутим, Зевсова љубоморна жена Хера успела је да га приволи на кобну заклетву да ће први унук Персеја који се буде родио бити владар над свим осталим потомцима Персеја.

τὸν δὲ δολοφρονέουσα προσηύδα πότνια Ἥρη:
 'ψευστήσεις, οὐδ' αὖτε τέλος μύθῳ ἐπιθήσεις,
 εἰ δ' ἄγε νῦν μοι ὄμοσον Ὀλύμπιε καρτερὸν ὄρκον,
 ἢ μὲν τὸν πάντεσσι περικτιόνεσσι βλάπτει
 ὃς κεν ἐπ' ἤματι τῷδε πέση μετὰ ποσσὶ γυναικὸς
 τῶν ἀνδρῶν οἱ σῆς ἐξ αἵματος εἰσὶ γενέθλης.
 ' ὣς ἔφατο: Ζεὺς δ' οὐ τι δολοφροσύνην ἐνόησεν,
 ἀλλ' ὄμοσεν μέγαν ὄρκον, ἔπειτα δὲ πολλὸν ἀάσθη. (Hom. II. 19, 106–113)

Њему лукаво тада одговори госпођа Хера:

„Слагаћеш, Диве, и нећеш речи извршити својих!
 Дела, олимпски боже, закуни се заклетвом јаком
 Да ће онај свима завладати суседним људма
 Који још овога дана из крила женског падне,
 А од племена оног што твоје су крви потомци!“
 Тако рече, а Див не опази преваре њене,
 Те се заклетвом јаком закуне и превари себе.⁶

Хера је знала да се то односи на дете које је Алкмена зачела са Зевсом. Стога је наредила Ејлејтији, богињи порода, да одложи Хераклово рођење,

⁴ Богиња порода и порођајних мука

⁵ Превео: Милош Ђурић

⁶ Превео: Милош Ђурић

а сама крену у Арг како би убрзала порођај Менипе, Стенелове супруге. Менипа је својим порођајем претекла Алкменин порођај и родила сина Еуристеја у седмом месецу. Захваљујући Херином лукавству, Еуристеј постаје господар Тиринта, Микене и Мидеје, при том не реметећи заклетву Зевса, јер је и Еуристеј био потомак Зевса по оцу. Тако је Херакле остао без краљевског трона и уз то потчињен Еуристеју.

Алкмена рађа близанце Херакла и Ификла. Овај дуализам био је потребан како би се успоставила равнотежа божанског и смртног света. Херакле и Ификле⁷, као близанци (краљевићи) имплицирају низ симбола амбивалентног митског света. Њихов однос изграђен је на сукобу, помагању и страдању.

ἡ δὲ θεῶ δμηθεῖσα καὶ ἀνέρι πολλὸν ἀρίστῳ
 Θήβῃ ἐν ἑπταπύλῳ διδυμάονε γείνατο παῖδε,
 οὐ καθ' ὁμὰ φρονέοντε: κασιγνήτῳ γε μὲν ἦσθην:
 τὸν μὲν χειρότερον, τὸν δ' αὖ μέγ' ἀμείονα φῶτα,
 δεινόν τε κρατερόν τε, βίην Ἡρακληείην:
 τὸν μὲν ὑποδμηθεῖσα κελαινεφεί Κρονίῳνι,
 τὸν δ' ἄρα Ἴφικλῆα δορυσσόφ' Ἀμφιτρύῳνι,
 κεκρικμένην γενεήν: τὸν μὲν βροτῶ ἀνδρὶ μγεῖσα,
 τὸν δὲ Διὶ Κρονίῳνι, θεῶν σημάντορι πάντων. (Hes. *Sh.* 48–56)

А она, беше легла са богом, а затим и са својим врлим мужем након тога, донесе Теби, граду са седам капија, синове близанце. Иако браћа беху, не делише исти дах; јер један је био слабији, а други много бољи човек, страхан и снажан, моћни Херакле. Он беше плод загрљаја Кроновог сина, господара мрачних облака, а други Ификле – син Амфитриона, борца и ратника. Потомство јасно уочљиво, један из споја са смртником, а други из споја са Зевсом, предводником свих богова.

Постоји разгранати систем ритуала, везаних превасходно за време док је дете одојче, чије извођење, како се веровало, утиче на дете и његову будућност. Главна тежња у обредним радњама које се обављају првих дана после порођаја, јесте обезбеђивање дугог живота и здравља детета. Кад је у питању беба херој, њој се обезбеђује бесмртност. Код Диодора са Сицилије (Διόδωρος Σικελιώτης, 90. – 27. год. пре нове ере), грчког историчара, сачувано је једно предање по коме је Алкмена, бојећи се Херине љубоморе, оставила своје новорођенче на пољани изван зидина Тебе. Зевс, који је желео да дечак буде бесмртан, наредио је богињи Атини да његовог сина подметне Хери како би га она подојила.

⁷ Хесиод у *Херакловом шћинију*, описује како се Ификле срамно понижавао пред Еуристејем. Касније се због овог покајао, придружио се Хераклу и учествовао у његовим јуначким походима. Ификле страда помажући Хераклу у борби против Хипонактових синова. Наиме, Паусанија наводи град Фенеј где је показиван Ификлов гроб и ту је био поштован као херој.

Αλκμήνη δὲ τεκοῦσα καὶ φοβηθεῖσα τὴν τῆς Ἥρας ζηλοτυπίαν, ἐξέθηκε τὸ βρέφος εἰς τὸν τόπον ὃς νῦν ἀπ' ἐκείνου καλεῖται πεδίον Ἡράκλειον. καθ' ὃν δὴ χρόνον Ἀθηνᾶ μετὰ τῆς Ἥρας προσιοῦσα, καίθραυμάσασα τοῦ παιδίου τὴν φύσιν, συνέπεισε τὴν Ἥραν ὑποσχεῖν τὴνθηλήν. τοῦ δὲ παιδὸς ὑπὲρ τὴν ἡλικίαν βιαιότερον ἐπισπασαμένου τὴνθηλήν, ἡ μὲν Ἥρα διαλγήσασα τὸ βρέφος ἔρριπεν, Ἀθηνᾶ δὲ κομίσασα αὐτὸ πρὸς τὴν μητέρα τρέφειν παρεκελεύσατο. θαυμάσαι δ' ἄν τις εἰκότως τὸ τῆς περιπετείας παράδοξον: ἡ μὲν γὰρ στέργειν ὀφείλουσα μήτηρ τὸ ἴδιον τέκνον ἀπώλλυεν, ἡ δὲ μητριῶδες ἔχουσα μῖσος δι' ἄγνοιαν ἔσωζε τὸ τῆ φύσει πολέμιον.

(Diod. 4.9.6.–7)

A Алкмена родивши дете и преплашена због Херине љубоморе изложи новорођенче на место које је сада од неког прозвано Хераклово поље. А у његово време Атина прихвати на себе (наредбу Зева) и задивљена дететовом снагом и предаде га Хери уз обећање да га богиња подоји. Времешно дете оберучке навали тако снажно на сису из које је текло млеко. А Хера од страшног бола одгурну одојче. Онда Атина нареди његовој мајци која га је неговала да га поново узме и настави гајити. А ко би био достојан овог неочекиваног чуда? Јер мајка је та која воли једнако дете и прашта му, а маћеха мрзи по природи због незнања и на памети јој је сукоб.⁸

У митолошком кључу млеко је либација и део магијског ритуала. Придавана су му магијска благотворна својства и оно је савршен симбол духовне хране (SCHEVALIER – GHEERBRANT 1983: 411–412). Херакле сише Херино млеко и тако стиче бесмртност. Хера је заштитница брака и хранитељица у обичајном праву; поштује се њено сродство по млеку. Није случајно што је код Хомера богиња Хера са епитетом *κρῶλοικα*. По древним индоевропским представама на пример киша симболише млеко небеских крава (СМЕР 2001: 360–362).

Мотив прогоњеног детета је врло чест у легендама о рођењу богова и хероја. Новорођени Херакле изазива велики гнев богиње Хере. Дете се прогони. Тражи се његово уништење. О томе пева песник Теокрит:

τᾶμος ἄρ' αἰνὰ πέλωρα δ'ὐω πολυμήχανος Ἥρη
 κυανέαις φρίσσοντας ὑπὸ σπείραισι δράκοντας
 ᾄρσεν ἐπὶ πλατὺν οὐδόν, ὅθι σταθμὰ κοῖλα θυράων
 εἶκεν, ἀπειλήσασα φαγεῖν βρέφος Ἥρακλῆα.
 τῷ δ' ἐξείληθέντες ἐπὶ χθονὶ γαστέρας ἄμφω
 αἰμοβόρους ἐκύλιον: ἀπ' ὀφθαλμῶν δὲ κακὸν πῦρ
 ἐρχομένοις λάμπεσκε, βαρὺν δ' ἐξέπτυνον ἰόν.

(Theoc. *Idils* 24. 9–19)

домишљата тада нагна Хера
 модро црна крљушаста два грдобна змаја,

⁸ Превела: Снежана Вукадиновић

ваљајући се на својим трбушинама пређоше
 праг и стигоше да прождеру нејаког Херакла.
 Оне обе крвождере дробе
 гмижући по земљици плазе,
 а погубна ватра из очију шикља
 и љути отров сипа.⁹

Лична имена и њихов значај за очување традиције у времену увек су били од нарочите важности за исраживање. Име божанства садржано у имену хероја које добија при рођењу само за себе је магично и веома моћно (Вукадиновић 2019: 193–202). При избору имена детета била су битна два чиниоца: а) име треба да предвиђа шта ће дете бити и да га морално обавезе да то постане; б) име треба да дете повеже са родом подсећајући на име оца, односно на име мајке (FREIDENBERG 1998: 148). Хераклово име је сложеница две речи. Први део имена носи име богиње Хере (Ἥρα), * од *yera* – лепо годишње доба, а други део је *klewos – слава, што у овом случају означава врхунски циљ живота, као основни идеал и вредност јунака аристократске куће. Обе речи су индоевропског порекла (ΒΑΒΥΛΙΟΤΙΣ 2004: 733)

У српској епизи витез и јунак, Марко Краљевић рођен је из везе између смртника и божанског бића – виле. Веселин Чајкановић тврди да је *вилинско и змајско њорекло ејских јунака факаџ са којим се свакој часа срећемо у српској митологији* (Чајкановић 1994: 101). Ту чињеницу потврђују нам две епске песме о женидби краља Вукашина, Марковог оца.

Краљ је б јелу ухитио вилу;
 Тер јој снима крила и окриља,
 Тер је себи вјенча за љубовцу.
 С њом је лјепи краљу пород
 Лјепи пород до два сина драга:

(*Краљ Вукашин ухвати вилу и жени се њоме*; Златковић–Лукић 2005: 10–11)

Нећу, вило, ниједнога дара,
 Нег ако ћеш мени љуба бити.
 Тужна вила у злу се видила,
 Иде за њим бјелом њег'вом двору,
 Вјенча вилу Вукашине краљу.

(*Краљ Вукашин и вила Мандалина*; Златковић–Лукић 2005: 11–13)

Са друге стране имамо песму која каже да је Маркова мајка Јевросима, смртна жена, али сестра војводе Момчила, јунака нарочитих моћи и атрибута.

Момчил има коња Јабучила,
 Јабучила, коња крилатога;

⁹ Превела: Снежана Вукадиновић

...
У Момчила сабља са очима,
Не боји се никога до бога.

...
Што Момчилу било до кољена,
Вукашину по земљи се вуче,
Што Момчилу таман калпак био,
Вукашину на рамена пада!

...
Што Момчилу таман сабља била
Вукашину с аршин сабља вуче!
Што Момчилу таман џеба била,
Краљ се под њом ни дигнути не може!

(Женидба краља Вукашина; Златковић–Лукић 2005: 3–10)

У истој песми народни певач говори о Вукашиновој жени Јевросими:

С њом лијеп пород изродио,
Породио Марка и Андрију,
а Марко се тури на ујака,
На ујака, војводу Момчила.

Марко, дакле наслеђује атрибуте ујака хероја, али преко смртне жене. У сваком случају, средњовковни епски и историјски Марко Краљевић је јунак који се рађа да освоји поштовање читаве своје заједнице. То је потпуно у сагласности са грчким принципом врлине, арете (αρετή) где се не поентира морално својство, већ нарочита посебност, постигнуће, успех и углед. Аретј је очито „способност“, као и „постигнуће“, што су особине које се очекују од „доброг“ и „способног“ човека. Рађа се добар човек (ἀνὴρ ἀγαθός) Марко Краљевић, јунак који достиже не само славу, својствену свом сталежу већ и народу коме је припадао.

Као што Алкмена рађа близанце Херакла и Ификла, тако и вила рађа Марка Краљевића и Андрију.

Један синак Краљевић Андријаша,
Друго синак Краљевићу Марка.

(Краљ Вукашин ухвати вилу и жени се њоме; Златковић–Лукић 2005: 10–11)

Два је њему породила сина,
Првога је Краљевића Марка,
А другога Андрију нејака.

(Краљ Вукашин и вила Мандалина; Златковић–Лукић 2005: 11–13)

У српској митологији божанске дојиље су виле (Чајкановић 1994: 25). Оне јунаку могу бити мајке, посестрима или жене. У случају Марка Краљевића виле имају све три функције. Вила је Маркова мајка (родитељ-хранитељ)

или посестрима (божански помагач-гласник) или жена. Марка је подојила вила да би јунак задобио надљудску снагу, тј. бесмртност:

Проговара вила самодива:

И засука од десната Ела, Марко, о е малка сисаи
 Марко легна на грди самодивски г'рда,
 Суче Марко од лева, от десна,
 Па подигна то бели камен,
 Та га вртли три сахата место.
 Проговара вила самодива:
 – Стига ти е толику оначество,
 Како тебе раван нак нема.
 Ка се видиш, Марко, у невол,
 Че повикаш Грга посестрима,
 Секо време помоче ти дава.

(*Крали Марко добива сила и оружје*; Златковић–Лукић 2005: 24–27)

Варијанту македонске епске песме где вила доји Марка Краљевића како би задобио божанску снагу имамо и у једној народној причи објављеној у књижевном листу *Вила* из 1868. године. Вилинско млеко је Херино млеко и у потпуности се приближава античком сижеу, али у оба наратива Марко Краљевић није беба већ дете.

...Кад је други пут дошао на воду, нађе неку жену где доји дете. Она га упита, ко је детету начинио хлада, а Марко каже, да је он. Онда му жена каже, да је вила и запита га: шта би најволео да му даде? Марко сећајући се злостављања од својих другова, зажели такву снагу, да буде јачи од сваког на свету. – Кад то најволиш, а ти ходи поси моју сису, рекне му вила. Марко посе једанпут, па му вила рекне, да иде огледати, може ли подићи један велики камен што је био крај воде. Марко оде и подигне само до колена. – Е ходи поси још једном... рекне вила. Марко посе и оде дизати камен; и сад га подигне до појаса. И опет га вила зовне, те посе трећи пут; и кад после оде и дигне камен, а он се почне титрати њиме као јабуком.

(*Вила*, 1868: 111)

Марка Краљевића прогони отац Вукашин. Овај мотив налазимо у епској песми из Прилепа *Марко чобанин*¹⁰. Вукашину се после Марковог рођења и крштења, јављају три *наречнице* (суђаје); једна прориче да ће дете, кад одрасте, бити јунак и да ће оцу кости поломити. Краљ Вукашин, уплашен

¹⁰ Ову песму нашла сам у Стојковићевој збирци епских песама о Марку Краљевићу. Иста песма али под другим насловом *Марко и шрије наречнице*, налази се у Антологији народних песама о Марку Краљевићу коју су приредили Иван Златковић и Милан Лукић.

овом клетвом, узима нејаког Марка и у дрвеној котарици пушта дечака низ Вардар *да с удаи и да куријулиса*.

Тумачење Марковог имена Н. С. Державин доводи у везу са кореном *mar-*, у значењу вода. Анализом се показало присуство корена са таквим значењем у називима многих река на целокупном европском, а пре свега словенском простору, при чему Державин издваја: бугарски *Марица*, српско-чешки *Морава*. Ово тумачење би изгледало још убедљивије ако би се узело у обзир значење латинске речи *mare, -is, n* – море или морска вода. Извођење Марковог имена из ове основе одређује, по Ивановној, *саму њприроду јунакових веза са водом* (Ивановна 1985: 52). Вода је у прошлости једнако поштована као божанство које је једнако камену, планини или висовима. Тако вода, као један од атрибута виле, одражава еквивалентност божанства у Марковом имену. Марково „презиме“ Краљевић, поред Маретићевог непобитног мишљења да је Краљевић ништа друго до „краљев син“ (Маретић 1966: 175–183), указује на посебан Марков положај. То је стање очекивања обећане врховне власти, првенствено међу једнакима. Краљевић садржава идеје младости и славе и више је оличење јунака него мудраца. Таквом јунаку својствена су велика дела пре него одржавање поретка.

Из свега горе наведеног може се закључити да су бебе хероји део универзалног мита о свеспаситељу. Готово сви значајни културни народи као Вавилонци, Египћани, Израелци, Персијанци, Грци, Римљани, Германи, Словени и други, веома су рано уздизали и величали своје јунаке, легендарне краљеве и кнежеве, родоначелнике религија, утемељиваче династија, царстава и градова. Укратко, они су своје националне хероје величали у многим песничким делима, легендама и сагама. Нарочито су приче о њиховом рођењу и њиховом одрастању обилувале фантастичним цртама (Rank 2007: 5–70). Постоји таква невероватна сличност између Херакла и Марка Краљевића, да се оне понекад дословно поклапају. Њихов најмлађи јуначки статус садржи карактеристичне елементе; Херакле и Марко Краљевић су деца родитеља из високог слоја друштва, божанског тј. краљевског порекла; њиховом рођењу претходе потешкоће у његовом зачећу (тајни однос Зевса и чедне Алкмене). Током трудноће упозорава се на то рођење које доноси велику опасност тј. промену у друштву. Као резултат тога, бебе хероји су осуђене на смрт излагањем, обично на иницијативу оца или неке друге фигуре. Бебе хероје увек спасавају и оне имају посебан третман. Примална храна, млеко, које и из груди смртне жене има магијско ствојство, за бебе хероје није довољна. Њихова посебност наглашава се и кроз врхунску заштиту коју им млеко даје – бесмртност, дар који само подој од стране богиња тј. вила, може да поклони. Чин давања имена бебама херојима их још једном вечном споном веже за божанства. За њих важи изрека *Nomen est omen*, име је симбол, и то као знак божанства на њима, део препознавања њихове различитости у односу на смртне људе.

ИЗВОРИ И ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗ, Γεωργίου. *ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ*. Αθηνά: Κέντρο λεξικολογίας, 2004.
- ВУКАДИНОВИЋ, Снежана. *Упоредне судбине два хероја: Херакле – Марко Краљевић*. Магистарски рад. Нови Сад: Филозофски факултет, 2006.
- ЗЛАТКОВИЋ, Иван, Милан Лукић. *Анџолоџија народних ђесама о Марку Краљевићу*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2005.
- ИВАНОВНА, Радост. *Ђџос, обрег. миџ*. Софија: Институт за етнологија и фолклористика с Етнографски музеј при БАН, 1992.
- НОВАКОВИЋ, Стојан. *Вила лисџ за забаву, књижевносџ и науку*. Бр. 5. Београд: Државна штампарија, 1868.
- СМЕР: *Словенска миџолоџија, енциклопедџски речник*. Светлана Толстој, Љубинко Раденковић (ред.). Београд: ZEPTEK BOOK WORLD, 2001.
- СРЕЈОВИЋ, Драгослав, Александрина Цермановић. *Речник ѓрчке и римске миџолоџије*. Београд: Српска књижевна задруга, 2000.
- СТОЈКОВИЋ, Сретен. *Краљевић Марко: збирка 220 ђесама и 90 ѓриповедака народних, џокуљених из свих крајева срџских и осџјалих јуџословенских земаља*. Нови Сад: Св. Сава, 1922.
- ХОМЕР. *Хомерова Илијаџа*. Милош Н. Ђурић (превод, увод и регистар). Нови Сад: Матица српска, 1965.
- ЧАЈКАНОВИЋ, Веселин. *Сџара срџска релиџија и миџолоџија*. Књ. 5. Београд: Београдски издавачко-графички завод, Просвета, Партенон, 1994.
- *
- DIODOR. Diodori Bibliotheca Historica, Vol 1-2. Diodorus Siculus. Immanuel Bekker. Ludwig Dindorf. Friedrich Vogel. in aedibus B. G. Teubneri. Leipzig. 1888–1890.
<<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3atext%3a2008.01.0540>>
1. 6. 2020.
- FREIDENBERG, Olga, Mihajlovna. *Mit i antička knjiŒevnost*. Radmila Mećanin (prijev.). Beograd: Prosveta, 1987.
- HESIOD. *Shield of Heracles* (Ἀσπίς Ἡρακλέους).
<<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3atext%3a1999.01.0127>>
1. 6. 2020.
- ΜΑΡΕΤΙĆ, Томо. *Naša Narodna epika*. Vladan Nedić (napomene i pogovor). Beograd: No-lit, 1966.
- RANK, Oto. *Mit o rođenju junaka*. Tomislav Bekić (preveo s nemaćkog). Novi Sad: Akademska knjiga, 2007.
- SCEVALIER, Jean, Alain GHEERBRANT. *Rijećnik simbola*. Zagreb: Nakladni zavod MH, 1983.
- ТЕОКРИТ. *Idile*. Prevodi ter opombe in razlage k pesmim Kajetan Gantar in JoŒe Mlinarić, Maribor: Obzorja, 1984.

THEOCRITUS. *Idylls*. R. J. Cholmeley, M.A. London: George Bell & Sons, 1901.

<<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0228%3Atext%3DId.%3Apoem%3D25>> 2. 6. 2019.

VUKADINOVIĆ, Snežana. *On the holy names of the two heroes: Heracles and Marko Kraljević* Tradition in communication and in the spiritual culture of Southeast Europe (Law, Economics, Natural Sciences, Art, Literature, Language). Skopje: Macedonian Academy of Sciences and Arts, 2019.

Snežana M. Vukadinović

BABIES BUT HEROES: THE CASE OF HERKULES AND MARKO KRALJEVIĆ

Summary

Almost every culturally significant nations, such as Babylonians, Egyptians, Israelites, Persians, Greeks, Romans, Germans, Slavs and many others started glorifying and celebrating their heroes very early on, as well as their kings and knights, religious patriarchs, dynasty founders, builders of cities and empires. Long story short, they wrote praises to their national heroes in numerous works of poetry, legends and sagas. Stories of their birth were especially fantastical and that mysticism was emphasized (Rank 2007 – 70). Similarities between Herkules and Marko Kraljevic are so prominent that they often overlap. Their status of youngest amongst heroes contains all the classical characteristics of a fabula; both Herkules and Marko Kraljevic are the children of parents that belong to high society, and they are of divine and/or royal descent. Their conception was complicated in both cases (secret relationship between Zeus and pious Alkmene). During the pregnancies, mothers were warned that the births of their children represent great danger in society, i.e. change. As a result of those prophecies, baby heroes were destined to perish by exposure to elements, usually because the father or some other figure demanded so. But baby heroes are always rescued and treated in special manner. Primal food, mother's milk, which is considered to have magical properties even from the breasts of a mortal woman, is not the right nourishment for a baby hero. Their extraordinariness is emphasized through ultimate protection that this milk gives them – immortality, a gift that only suckling the goddess i.e. fairy can bestow. The very act of naming the baby heroes ties them once again with deities with an unbreakable bond. Proverb *Nomen est omen*, which translates to „Name is a symbol“, is completely appropriate for them, because they carry it through life as a sign of divinity, symbol of distinction that separates them from the mortal people.

Универзитет у Новом Саду
 Филозофски факултет
 Одсек за историју
 snezana.vukadinovic@ff.uns.ac.rs